

لفظ اعمال شده است، اعتقادی ندارم؛ زیرا آن‌ها برای جامعه اروپا تهیه شده و در این جا هم به عنوان افکار مترقی، متعالی و روشن فکری مطرح شده است. مثل کلمه دموکراسی که ریشه‌ای یونانی دارد... (در حالی که) جامعه ما یک جامعه ایرانی و اسلامی و انقلاب ما نیز یک انقلاب اسلامی است. بنابراین تمام خواسته‌ها باید اسلامی باشند. علی‌هذا با داشتن چنین منابع غنی از اسلام، خواسته‌های ما باید از اسلام اخذ شود و آزادی‌ها و چیزهایی که مرادف آن‌ها هستند، به عقیده بنده مرادف نیستند و این‌ها یک مغالطه لفظی است، برای همین امور خوب است به اصول خودمان برگردیم.^۲

آیت‌الله خلعی نیز از دیگر نمایندگان فعال خبرگان قانون اساسی بود که با زاویه فقهی به مباحث و مواد مطرح در پیش نویس قانون اساسی می‌نگریست و به‌طور جدی در مباحثات صحن علنی حضور داشت. اهمیت حضور علمای حوزه علمیه مشهد در مجلس مهندسی نظام اسلامی، آن‌گاه آشکارتر می‌شود که توجه کنیم نقش آفرینی مستقیم برخی از این بزرگان در صحنه عمل سیاسی به همین مجلس ختم شد و اولین و آخرین حضور آنان در این عرصه بود.

۱. مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی ج ۱، ص ۵.
۲. صورت مشروح مذاکرات مجلس بررسی نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، ج ۱، جلسه ۱۶، صص ۴۱۲-۴۱۳.
۳. همان، جلسه ۲۴، ص ۸۸۴.
۴. همان، ج ۱، جلسه سوم، ص ۵۳.

حاکم بر نظام گذشته را صادرکنیم، می‌گوید: «حرکت آینده انقلاب و تداوم آن بستگی دارد به آن چه ما در این جاتصمیم‌گیری می‌کنیم.» این عالم بصیر و نویسنده و خطیب توانا در ادامه سخنان خود، با بیان این‌که باید اصول و معارف اسلامی را به صورت قانون درآورد و روابط سیاسی اجتماعی و اقتصادی را بر مبنای اسلام طراحی کرد، اظهار می‌دارد: «این‌که ما تنها بگوییم می‌خواهیم آن چه که از اسلام است را پیاده کنیم، به تنهایی کافی نیست...» آن گاه می‌افزاید: «یک سری مسائل، جزو ضروریات اسلام است و آن این است: حرکت اسلام در مسیر حکومت بخشیدن به قشر مستضعف»^۲

نگرش شهید هاشمی‌نژاد در نحوه تدوین قانون اساسی

آن شهید در نحوه تدوین قوانین نیز نکته جالبی را یادآور می‌شود: «ما در نوشتن این قوانین نمی‌توانیم حساب کنیم که حکومت آینده صددرصد حکومت اسلامی است و به میزان عدل رفتار می‌کند و ذره‌ای هم تخطی نمی‌کند و نیز نمی‌توانیم حساب کنیم که حکومت آینده حکومتی است فاسد و همه مقررات را زیر پا می‌گذارد و با این بدبینی قانون بنویسیم؛ بلکه باید خط‌مشی معقولی را در نظر داشته باشیم»^۳

فعالیت دیگر علمای خراسانی در مجلس خبرگان قانون اساسی

در میان دیگر علمای خراسانی خبرگان قانون اساسی، آیت‌الله سیدمحمدخامنه‌ای نیز با نگاه حقوقی و ادبیات تقنینی خود، نقش قابل توجهی در اصلاح و شفاف‌سازی متن قانون اساسی داشت و از این منظر فعال بود. البته دیدگاه حقوقی و قانون‌گذارانه وی، بر خلاف بسیاری از حقوق‌دانان، بر اندیشه و نگرش بنیادین اسلامی استوار بود. او با توجه به وارداتی بودن بسیاری از اصطلاحات سیاسی و حقوقی و ریشه آن‌ها در اندیشه غربی، مخالفت خود را با کاربرد آن‌ها در قانون اساسی اعلام می‌دارد.

دغدغه اسلامی بودن اصول قانون اساسی و اتکای کامل آن بر منابع اسلامی، به خوبی از سخنان ایشان آشکار است؛ به‌عنوان نمونه در جلسات اولیه خبرگان که درباره مسائل کلی و آیین‌نامه صحبت می‌شود، می‌گوید: «من اساساً با کلمات پرتطنه که برای ما به ارث رسیده است و در پیش نویس این قانون، گاهی با لفظ و گاهی بدون

درخشش شهید هاشمی نژاد درمجلس خبرگان قانون اساسی

در میان علمای حوزه علمیه مشهد که در مجلس خبرگان قانون اساسی حضور داشتند، شهید هاشمی‌نژاد درخشش ویژه‌ای داشت و از سنگر قانون‌اساسی برای دفاع از حاکمیت اندیشه سیاسی اسلام، به خوبی استفاده کرد.

نگارنده از منظر محقق که پس از ۳۴ سال، از روزنه گزارش جلسات، به تلاش و تکاپوی نمایندگان خبرگان می‌نگرد، به خوبی درمی‌یابد که در میان علمای خراسان، شهید هاشمی‌نژاد از جمله افرادی بوده که بیشترین تلاش را در روند بررسی و تصویب قانون اساسی داشته است. آگاهی ژرف و عمیق نسبت به اهمیت ساختارسازانه و بنیادین قانون اساسی و تناسب ماهیت این قانون با

نگرش متکلمانه و استراتژیک شهید هاشمی‌نژاد، سبب شد تا متفکران زمان‌شناسی چون اونقش تأثیرگذاری داشته باشند.

حضور آگاهانه، رسالت‌مدار و شجاعانه آن شهید، که با نگرشی عمیق به معارف اسلامی و شور و حرارت انقلابی همراه بود، آن اندیشمند فرزانه را در جایگاه مهم‌ترین شخصیت‌های تأثیرگذار خبرگان قرار داد که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران را با همراهی جمعی دیگر از فرهیختگان، به منزله «باقیات‌الصالحات» از خود به یادگار گذاشت.

قانون اساسی؛ دادگاهی برای صدور حکم اعدام نظام طاغوت

برای روشن‌تر شدن حضور اثرگذار و ممتاز شهید هاشمی‌نژاد، کافی است به سخنان وی در نطق پس از دستور وی توجه کنیم؛ نطقی که او تلاش می‌کند در آن اهمیت و رسالت اساسی مجلس خبرگان قانون اساسی را یادآور شود: «این جای دادگاهی است که ما تشکیل داده‌ایم و این دادگاه نمی‌خواهد رأی اعدام فردی را صادر کند؛ ولی باید رأی اعدام نظام طاغوت را صادر کند.» وی می‌افزاید: «ما وقتی می‌توانیم انقلابمان را مثمرتر بخوانیم که نظام فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و همه روابطی که در این کشور و نظام گذشته بوده است، همه و همه نابود شود و یک نظام نو به جای آن بنشیند و این مسئولیت بر عهده همین مجلس است.»

شهید هاشمی‌نژاد با بیان این‌که ما باید در این مجلس، حکم اعدام نظام فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و روابط فردی و اجتماعی

در ایجاد و استمرار نظام جمهوری اسلامی ایران ایفا کردند.

علمای حوزه علمیه خراسان در کارگروه‌های خبرگان

مجلس بررسی پیش‌نویس قانون اساسی، با پیام امام خمینی (ره) فعالیت خود را آغاز کرد. امام (ره) در این پیام که توسط آیت‌الله هاشمی‌رفسنجانی قرائت شد، با موضع‌گیری قاطع، وکالت‌نمایندگان را محدود به حدود جمهوری اسلامی دانستند و تصریح کردند: «اظهارنظر و رسیدگی به پیشنهادها مخالف اسلام یا مخالف نظام جمهوری، خروج از حدود وکالت آن‌هاست»^۱

به منظور بررسی پیش‌نویس قانون اساسی، هفت کارگروه در مجلس تشکیل شد: ۱. گروه اصول کلی و اهداف قانون اساسی، ۲. دین، تاریخ، زبان، خط و پرچم، حاکمیت ملی و شوراهای منطقه‌ای، ۳. حقوق ملت، ۴. قوه مقننه، ۵. قوه مجریه، ۶. قوه قضاییه، ۷. مسائل اقتصادی و امور مالی.

شهید هاشمی‌نژاد، آیت‌الله ابوالحسن شیرازی و آیت‌الله خلعی، در کارگروه قوه مقننه عضویت داشتند، آیت‌الله میرزا جواد آقا تهرانی در کارگروه قوه مجریه و آیت‌الله شیخ علی فلسفی و آیت‌الله سیدمحمد خامنه‌ای در کارگروه قوه قضائیه حضور داشتند و شیخ علی تهرانی هم در کارگروه اقتصادی و مالی عضویت داشت.

سه تن از علمای حوزه علمیه خراسان در کارگروه قوه مقننه به همراه شخصیت‌های مطرحی چون آیت‌الله موسوی اردبیلی و آیت‌الله یزدی، اصول ۴۸ تا ۷۳ و اصل ۱۴۸ پیش‌نویس قانون اساسی را بررسی کردند.

کارگروه قوه قضاییه نیز که دو تن از علمای حوزه خراسان در آن عضویت داشتند، در کنار افرادی چون گل‌زاده‌غفوری و آیت‌الله طاهری خرم‌آبادی، اصول ۱۲۶ تا ۱۴۷ پیش‌نویس قانون اساسی را بررسی کردند. آیت‌الله میرزا جواد آقا تهرانی هم که با نام رسمی «میرزا جواد حاجی‌ترخانی» شناخته می‌شد، در کارگروه قوه مجریه و در کنار شخصیت‌هایی چون آیت‌الله طالقانی، اصول ۷۵ تا ۱۱۳، ۱۲۱ تا ۱۲۵ و اصل ۱۴۶ را بررسی کردند. شیخ علی تهرانی هم با عضویت در کارگروه مسائل اقتصادی و امور مالی، در کنار شخصیت‌هایی چون سیدمنیرالدین هاشمی، اصول ۱۱۴ تا ۱۲۰ پیش‌نویس را بررسی کردند.